

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

THE PROBLEM OF DETERMINATION OF THE INNOVATION DEVELOPMENT STRATEGY OF UKRAINE

УДК 330.341

Пальчук О.І.к. е. н., доцент кафедри
бізнес-економікиКиївський національний університет
технологій та дизайну

У статті розглянуто проблеми та перспективи інноваційного розвитку економіки нашої країни. Проаналізовано стратегічні напрями розвитку галузей економіки та окреслено стратегічні завдання інноваційного розвитку. Особливу увагу приділено якості освіти та її значенню у сучасній глобальній системі.

Ключові слова: стратегія, інноваційний розвиток, інновації, економіка знань, інноваційна економіка.

В статье рассмотрены проблемы и перспективы инновационного развития экономики нашей страны. Проанализированы стратегические направления развития отраслей экономики и очерчены стратегические задания инновационного развития.

Особое внимание уделено качеству образования и его значению в современной глобальной системе.

Ключевые слова: стратегия, инновационное развитие, инновации, экономика знаний, инновационная экономика.

The article is devoted to the innovation development of our country's economy. The strategic directions of industries are analyzed and strategic tasks of innovation development of our country are described. Special attention is devoted to the quality of education and its meaning in the modern global economy.

Key words: strategy, innovation development, innovations, knowledge economy, innovation economy.

Постановка проблеми. Не викликає сумнівів, що сучасна модель економічного розвитку країни має базуватися на ефективному впровадженні інновацій. За даними Глобального індексу конкурентоспроможності, країни, головним чинником формування валового внутрішнього продукту яких є експорт сировинної бази, посідають місця у третій-четвертій десятці, тоді як місця у першій-другій десятках займають країни – експортери високотехнологічного обладнання та новітніх технологій. Вирішуючи питання, яку модель інноваційного розвитку слід вибрати для нашої країни, варто уважно вивчити досвід зарубіжних країн. Водночас на основі вивченого досвіду та беручи до уваги особливості нашої країни, слід розробити та впроваджувати власну модель. Для цього потрібно передусім вирішити ключове питання про роль держави та механізми її впливу на інноваційні процеси в економіці. Проаналізувавши досвід країн, що зуміли подолати свою відсталість і вийти в лідери інноваційного розвитку (Японія, Південна Корея, Ірландія, Фінляндія), можна перекоонатися, що в кожній із них держава була не просто активним учасником цих процесів, а зазвичай цілеспрямовано організовувала розбудову інноваційної економіки [1, с. 9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Хоча питання інноваційного розвитку економіки нині є дуже актуальним і досліджується багатьма як вітчизняними, так і зарубіжними вченими, зокрема такими, як К. Фрімен, М. Кондратьєв, Й. Шумпетер, П. Друкер, В. Геєць, А. Чухно, О. Саліхова [2–8], слід відзначити, що проблеми розгляду стратегії державного розвитку та впливу держави на інноваційний розвиток розглянуто недостатньо.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз шляхів пошуку активізації інноваційної діяльності нашої країни та визначення ролі держави в ньому.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах сталий розвиток економіки визначальною мірою залежить не від обмежених ресурсних можливостей, а від інноваційної політики держави. Більшість учених уже давно основною рушійною силою розвитку країни вважає науково-технічний прогрес, а інновації – каталізаторами економічного зростання. В Україні актуальність визначення та розуміння всіх аспектів інноваційної діяльності значно зростає у зв'язку з розумінням важливості переходу на інноваційну модель розвитку економіки та її обрання за основу стратегічного курсу держави.

Зважаючи на динаміку світового розвитку, можна з високою ймовірністю передбачити, що в майбутньому будуть створюватися умови для фінансування глобальної інноваційної системи, основу якої становитиме інноваційний потенціал країн із високим рівнем інтелекту та розвитку інновацій. Сьогодні світ вийшов на постіндустріальну парадигму розвитку, коли конкурентоспроможність країн визначається розвитком інновацій та інформації, перевагами освіти, а не статичними факторами, пов'язаними із забезпеченістю матеріальними ресурсами, що були притаманні попереднім устроєм. У разі розвитку країни на індустріальній основі недостатніми є навіть значні накопичення капіталу.

Досвід розвинених країн свідчить, що ключова роль у забезпеченні та належному спрямуванні інноваційного розвитку, формуванні національної інноваційної системи належить саме державі.

Непослідовність інвестиційної та інноваційної політики нашої держави, відсутність підтримки високотехнологічних виробництв та стимулювання інноваційних процесів призвело до занепаду високотехнологічних підприємств і домінування сировинних.

Постійна відсутність будь-яких економічних стимулів, у тому числі фінансування, призвела до значного згортання наукових досліджень та розробок у промисловості. З кожним роком усе більше поглиблюються тенденції технологічного відставання від розвинених країн, що виявляється у зниженні конкурентоспроможності, експорті переважно сировинних товарів, гальмуванні розвитку високотехнологічних галузей промисловості, падінні якості робочої сили. Посилення таких тенденцій може призвести до загроз національній безпеці держави та втрати нею економічної незалежності.

Для виходу на траєкторію стрімкого розвитку країні необхідно виробити правильну державну інноваційну стратегію.

Поняття «стратегія» досить часто спрощено розуміється як характеристика плану дій, який розрахований на довгостроковий період. Між тим воєнними теоретиками було доведено, що його слід розуміти ширше. Значний ступінь невизначеності в перебігу воєнних операцій, пов'язаний із непередбачуваністю дій противника, поставив питання щодо необхідності зміни плану дій відповідно до ситуації задля досягнення визначених цілей. На відміну від плану, що передбачає жорстку послідовність дій, стратегія держави має коректуватися відповідно до великої кількості чинників [9, с. 9]. Так, прусський генерал Гельмут Мольтке характеризував стратегію як «еволюцію первинної керівної ідеї відповідно до обставин, які постійно змінюються» [10, с. 36].

Господарський кодекс України визначає економічну стратегію так: «Економічна стратегія – вибраний державою курс економічної політики, розрахований на тривалу перспективу і спрямований на вирішення крупномасштабних економічних та соціальних завдань, завдань культурного розвитку, забезпечення економічної безпеки держави, збереження і примноження її економічного потенціалу і національного багатства, підвищення народного добробуту. Економічна стратегія включає визначення пріоритетних цілей економіки, засобів та способів їх реалізації виходячи зі змісту об'єктивних процесів і тенденцій, що мають місце в національному та світовому господарстві, та враховуючи законні інтереси суб'єктів господарювання» [11].

Національна інноваційна стратегія держави обов'язково повинна забезпечувати ресурсну підтримку, включаючи бюджетне фінансування, податкове стимулювання, кредитну підтримку, стимулювання процесів оновлення технологій, передачі наукових розробок із наукових інститу-

тів та учбових закладів у виробництво, що можна досягти за допомогою розвитку системи освіти та ринку інтелектуальної власності.

Під стратегією інноваційного розвитку слід розуміти злагоджену сукупність дій щодо активізації інноваційних процесів у країні для створення ефективної національної інноваційної системи. Затверджена стратегія має стати головним орієнтиром інноваційної політики держави [12].

Досвід країн, що успішно проводили інноваційну діяльність, дає змогу виокремити три типи стратегій: запозичення, перенесення, нарощування.

Стратегія запозичення ґрунтується на використанні власного застарілого науково-технічного потенціалу та дешевої робочої сили для створення інноваційного для країни реципієнта, проте застарілого для розвинених країн виробництва. Перспективами такої стратегії є розвиток у майбутньому власного науково-технічного виробництва та відродження науково-технічного потенціалу. Подібної стратегії дотримувалися країни Південно-Східної Азії та Китай.

Стратегія перенесення полягає у використанні наявного зарубіжного науково-технічного потенціалу та його перенесенні на власну економіку. Така стратегія дає змогу виробляти наукомістку продукцію, що користується попитом на зарубіжних ринках. Цю стратегію в післявоєнний період використовувала Японія.

Стратегія нарощування полягає у посиленні власного науково-технічного потенціалу шляхом залучення найкращих учених, інтеграції навчальних закладів, наукових інститутів та виробництва, тобто витрачання коштів на дослідження та розробки всередині країни. Такої стратегії дотримуються країни – технологічні лідери, такі як США, Великобританія, Франція.

Сьогодні в нашій країні пріоритетними є інноваційні стратегії перенесення та запозичення, тоді як у низці галузей можна застосовувати стратегію нарощування, яка може забезпечити високий технологічний рівень розвитку країни на основі ефективного використання власних науково-технологічних ресурсів. Так, на нашу думку, стратегія нарощування може бути реалізована в Україні в окремих пріоритетних напрямках інноваційної діяльності, для реалізації яких є науково-технічний і виробничий потенціал. До таких галузей належать аерокосмічна промисловість, деякі підгалузі хімічної та радіоелектронної промисловості, виробництво оптико-електронної техніки.

Насправді стратегії перенесення та запозичення є стратегіями імітації інновацій і необхідні для скорочення технологічного відриву України від розвинених країн. Галузі з використанням таких стратегій повинні фінансуватися за рахунок приватного сектору, а роль держави полягає у реалізації відповідної державної політики та створенні сприятливих умов для підви-

щення попиту на інновації. Стратегія нарощування спрямована на досягнення технологічного лідерства в певних галузях і повинна в перспективі приводити до підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Проте реалізація цієї стратегії потребує залучення значної кількості державних ресурсів і не може одночасно реалізовуватися на багатьох напрямках, а отже, для реалізації цієї стратегії варто орієнтуватися на пріоритетні напрями діяльності.

Так, у Програмі розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні базовими галузями економіки, в яких реалізуються інвестиційні та інноваційні проекти, визначено паливно-енергетичний, агропромисловий, житлово-комунальний і машинобудівний комплекси та транспортну інфраструктуру.

Пріоритетами розвитку базових галузей економіки, в яких реалізуються інвестиційні та інноваційні проекти, згідно з Програмою, є:

- забезпечення розвитку енергетичної інфраструктури, зокрема газотранспортної системи, атомного та ракетно-космічного машинобудування, авіа- і суднобудування;

- видобування нафти, газу та вугілля;

- виробництво, перероблення та зберігання сільськогосподарської продукції;

- будівництво і реконструкція автомобільних доріг загальнодержавного значення (у межах міжнародних транспортних коридорів), міжнародних аеропортів та вокзалів, морських портів, інших об'єктів інфраструктури;

- реконструкція систем тепло- і водопостачання та водовідведення;

- будівництво житла;

- виробництво альтернативних джерел енергії, сільськогосподарської техніки, обладнання та комплектувальних виробів для неї, вантажно-підіймальної та дорожньої техніки, нафтогазопромислового, гірничошахтного і гірничорудного обладнання та бурового інструменту.

Водночас для побудови стратегії та окреслення ключових галузей необхідно оцінити стартову ситуацію, в якій сьогодні перебуває країна. У цьому ракурсі вкрай важливим є визначення організацій та підприємницьких структур, що мають найбільший інвестиційний потенціал. Передусім це наукові центри Національної академії наук України, такі як Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона, Інститут монокристалів, Інститут фізики та напівпровідників ім. В.Є. Лошкарьова, Інститут проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича, Інститут сцинтиляційних матеріалів, Київський та Харківський політехнічні інститути тощо. По-друге, необхідно оцінити кадровий потенціал української економіки, де слід відзначити високу кваліфікацію програмістів. По-третє, потрібно орієнтуватися на світові тенденції технологічного розвитку, що користуватимуться попитом у майбутньому.

Так, за оцінкою експертів, до 2020 р. частка альтернативних видів енергії досягне близько 30% усіх енергоносіїв, а в найбільш розвинених країнах ще більше. Великою популярністю користуватимуться розробки, пов'язані з нанотехнологіями, авіа-, роботобудування, виробництво програмного забезпечення, нових видів озброєнь, телекомунікацій, нових матеріалів, нано-, біо-, телекомунікаційних технологій.

Якщо проаналізувати статистику вітчизняних експортно-імпорتنих операцій, можна зауважити про критичну залежність нашої країни від імпорту високотехнологічних продуктів, тобто продуктів, де створюється висока додана вартість, та експорту переважно сировини та низькотехнологічної продукції. Аналіз структурної динаміки промисловості за технологічними укладами свідчить про те, що продукція п'ятого технологічного укладу (авіа-, роботобудування, виробництво програмного забезпечення, нових видів озброєнь, телекомунікацій, нових матеріалів) становить лише близько 3%, а шостого укладу (нано-, біо-, телекомунікаційні технології) – практично не виробляється. Близько 96% виробництва займає продукція третього та четвертого технологічних укладів [13].

Загалом факторами, які передусім перешкоджали здійсненню інноваційної діяльності, були вартісні, а саме: нестача власних коштів (80,1% обстежених підприємств), великі витрати на нововведення (55,5%), недостатня фінансова підтримка держави (53,7%), високий економічний ризик (41%), тривалий термін окупності нововведень (38,7%), відсутність коштів у замовників (33,3%). Також заважали недосконалість законодавчої бази (40,4%), відсутність попиту на продукцію (16%), відсутність кваліфікованого персоналу (20%), відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями (19,7%), нестача інформації про ринки збуту (17,4%), нестача інформації про нові технології (17,3%) [14].

Критично оцінюючи ситуацію, зауважимо, що, зважаючи на різноманітні показники розвитку починаючи від ВВП, ВНП та закінчуючи рейтингом конкурентоспроможності країн та рейтингом за рівнем глобалізації, Україна знаходиться на досить низьких позиціях, що часто схиляє багатьох дослідників до думки про значну технологічну відсталість нашої країни. Водночас автор вважає за потрібне виокремити сильні сторони нашої держави й орієнтуватися саме на них під час вироблення державної політики інноваційного розвитку. Звісно, статистика нашого експорту та імпорту дає змогу говорити про значний експорт ресурсів та імпорт високотехнологічного обладнання та споживчих товарів, що притаманно сировинним економікам низького технологічного укладу. Водночас за рівнем освіченості населення та якості

людських ресурсів, незважаючи на значну міграцію кваліфікованої робочої сили, ми все ще конкурентні на світовому ринку. На думку академіка та заслуженого економіста України В. Геєця, навіть на першому місці, якщо унормувати показники за кількістю, питомою вагою фахівців із вищою освітою та студентів, що отримують дипломи з наукових та інженерних спеціальностей [14, с. 38]. На наше переконання, інтелектуальний потенціал в Україні сьогодні значно недооцінений.

Що стосується фінансового забезпечення інновацій, яке часто вважається однією з найголовніших перешкод здійснення інноваційної діяльності, ситуація також є неоднозначною. По-перше, заощадження населення, за оцінками фахівців, становлять близько 140 млрд. доларів і нині не працюють на економіку за рахунок відсутності можливостей їх ефективного залучення. Через непевну політику банків, значні коливання курсу гривні, що значно знецінюють національну валюту, нестабільність і часто неможливість забрати за потреби власні кошти населення не довіряє банківській системі. Крім того, досвід багатьох країн свідчить про те, що за умов створення сприятливого інституційно-інноваційного середовища та залучення значного обсягу інвестицій фінансові ресурси країни не можуть бути перепорою для розвитку. Слід також відзначити, що важливим є залучення інвестицій великих транснаціональних компаній, адже, залучаючи інвестиції великих промислових гігантів, ми одночасно вирішуємо й питання безпеки. Великою мірою безпека країни забезпечується присутністю найбільших міжнародних корпорацій на її території. На думку багатьох політичних експертів, РФ стикнулася би з набагато більшим опором та санкціями, якби на території Східної України були не заводи місцевих олігархів, а підприємства великих транснаціональних корпорацій, таких як Apple, Intel та Microsoft.

Незважаючи на щорічне погіршення ситуації в освіті та науці, українська наука все ще посідає пристойне місце в світі. Часто порушується питання про невпровадження вітчизняних розробок та відсутність на них попиту, проте можна привести безліч прикладів, коли розробки українських учених реалізувалися у закордонних проєктах. У нашій країні через відсутність попиту на інновації, а також поганий взаємозв'язок освітньої, наукової та виробничої галузей навіть перспективні дослідження часто не отримують практичної реалізації.

На нашу думку, інноваційні підприємства, що займаються дослідженнями та освоєнням технологій, не можуть працювати в режимі звичайних підприємств, адже вони постійно мають знаходитися у режимі освоєння інноваційної продукції і підходи до них як до звичайних підприємств є неприйнятними.

Основна проблема, на нашу думку, полягає не у браку фінансів чи недосконалості законодавства, а у відсутності довгострокової стратегії, спрямованої на майбутнє. Постійна нестабільність, мінливість політики призводять до відчуття тимчасовості. Країна тривалий час живе сьогоднішнім днем, від бюджету до бюджету, тоді як розвиток інновацій потребує довгострокового планування. Інвестування інноваційних та венчурних підприємств у наших реаліях призводить до величезних економічних та політичних ризиків. Тобто необхідно створити потужну довгострокову мотивацію, що буде переважати мотивацію отримання швидкого доходу. Для цього можна використати й податкові стимули, такі як субсидії, зниження оподаткування, прискорена амортизація тощо.

Звісно, не можна не згадати про інші проблеми, що прямо пов'язані з активізацією інноваційної активності держави. Визначальним у вирішенні стратегічних завдань інноваційного розвитку є якість державного управління та реформування державних інституцій. Для успіху в галузі інновацій необхідно також змінити ситуацію зрощування великого бізнесу із владою, адже вигоди, що отримує великий бізнес, сьогодні значно переважають інтерес до інновацій.

Висновки з проведеного дослідження. Україна може і повинна використовувати поточну кризу для переходу до економіки XXI ст. Для цього, насамперед, про що постійно наголошується вченими, необхідно зняти всі бюрократичні перепони для розвитку бізнесу. Звісно, сьогодні країна знаходиться не в найкращому економічному становищі й економічні проблеми, пов'язані з втратою території, є значущими. Втрата Донбасу, навіть тимчасова, – це відчутний удар по українській економіці. З іншого боку, в кожній кризі міститься елемент прогресу, який потрібно правильно використати. Економіка Донбасу – це економіка минулого століття, а країні вже давно потрібно переходити від економіки копанок до інноваційної економіки, або економіки знань. Для цього вкрай необхідно визначитися з пріоритетними для розвитку галузями економіки, в яких реалізуються інвестиційні та інноваційні проєкти. Погоджуючись із Програмою розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, ми хотіли би наголосити на тому, що, крім перелічених пріоритетних галузей, що включають, безперечно, такі важливі інфраструктурні моменти, як будівництво і реконструкція автомобільних доріг загальнодержавного значення (у межах міжнародних транспортних коридорів), міжнародних аеропортів та вокзалів, морських портів, інших об'єктів інфраструктури, розвиток енергетичної інфраструктури, також виробництво, перероблення та зберігання сільськогосподарської продукції, розвиток альтернативних джерел енергії, які є також й елементами безпеки держави, потрібно звернути увагу на освітню галузь та її важливість для інвестиційного

розвитку держави. Адже усвідомлення того, що знання сьогодні є одним із найважливіших чинників розвитку економіки, змушує розвинені держави приділяти освіті величезну увагу. Так, у Сінгапурі, досвід якого намагаються копіювати багато країн світу, панує культ освіти. Саме привілеї високої освіти сінгапурців вважаються урядом найбільш вагомим ресурсом для процвітання країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Попович О.С. До питання про визначення стратегії інноваційного розвитку України / О.С. Попович // Наука та інновації. – 2009. – Т. 5. – № 3. – С. 57–71.
2. Freeman C. The Economics of Industrial Innovation / C. Freeman. – 2 ed. – London : Frances Pinter, 1982. – 250 p.
3. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения / Н.Д. Кондратьев. – М. : Экономика, 2002. – 768 с.
4. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
5. Друкер П. Бизнес и инновации / П. Друкер ; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2007. – 432 с.
6. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. В.М. Геєця. – К. : Ін-т екон. прогнозув. НАН України, 2003. – 1008 с.
7. Чухно А.А. Твори : у 3-х т. / А.А. Чухно ; НАН України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Наук.-дослід. фін. ін-т при М-ві фін. України. – К., 2006. – 510 с.
8. Саліхова О.Б. Високотехнологічні виробництва: від методології оцінки до піднесення в Україні : [монографія] / О.Б. Саліхова ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 624 с.
9. Жаліло Я. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика : [монографія] / Я. Жаліло. – К. : НІСД, 2003. – 368 с.
10. Thompson J.L. Strategic Management. – Thomson Learning, 2001. – P. 36.
11. Господарський кодекс України (ст. 9) від 16 січня 2003 р. № 436-IV.
12. Варналій З.С. Конкуренція і підприємництво : [монографія] / З.С. Варналій. – Київ : Знання України, 2015. – 463 с.
13. Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні, затверджена Постановою КМУ від 2 лютого 2011 р. № 389.
14. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Авт.-упоряд.: Г.О. Андросчук [та ін.]. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.